

Mítosz mítosz hátán

Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése. Szerk. Hubbes László Attila – Povedák István. Magyar Kulturális Antropológiai Társaság (MAKAT), Modern Mitológiakutató Műhely és MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged 2015. 292 old. (Vallási Kultúrakutatás Könyvei 18., MAKAT – Modern Mitológiakutató Műhely Könyvek 1.)

A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke az elmúlt másfél évtizedben a szakrális néprajzi kutatás irányát kezdte kiválasztott tudásterületként kezelni, s ez idő alatt mintegy félszáz kötetet adott ki a Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár köteteiként, nem is egyet közös kötetben a vajdasági, délvidéki vagy erdélyi kutatókkal. A Vallási Kultúrakutatás sorozata köré sereglett szerzők törekvése mellett egyre izmosabban terepet nyer a szegedi egyetemen kialakult Modern Mitológiakutató Műhely is, amely 2015-ben konferenciát rendezett a kortárs mitológiakonstrukciókról. A magyar alternatív történettudat diskurzusai vizsgálatának szentelt, *Új magyar mitológia: a szakralizált őstörténet médiareprezentációi és rítusai* címmel meghirdetett II. Szemeisztosz Műhelykonferenciát a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Csíkszeredai Karának Társadalomtudományi Tanszékén működő Szemeisztosz Webszemiotikai és Online Kommunikációs Kutatócsoport szervezte 2015 márciusában Sepsiszentgyörgyön a MAGMA Kortárs Művészeti Kiállítótérben, a Székely Nemzeti Múzeum partnerintézményi támogatásával. E tematika köré szerkesztett anyagból jelent meg az a kötet, melyben Jan Assmann kultúraelméleti szaktekintély megközelítése dominál: „a mítosz: megalapozó történetté sűrített múlt”. A társadalmi közösségek nemzeti vagy csoportos önképkeresésének velejárója kell legyen, hogy bizonyos jelentéssel ruházza fel a történelem eseményeit, így kínálva értelmet a közösség önismereti és mitikus múltban kollektív értelmet sejtítő igényeit.

A *Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése* című tanulmánykötet Hubbes László Attila és Povedák István

szerkesztésében a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság (MAKAT) Modern Mitológiakutató Műhely és a szegedi MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport kiadásában került napvilágra, mégpedig a tudás- és képzethatárok feltárója, kitartó vándora és hű elemzője, „*Ilyés Zoltán emlékére*”. A markáns és közel háromszáz oldalas tanulmánykötet a múlt és a még múltbb jelen, pontosabban az emlékezet és mitikus történelem viszonyrendszerét fogja át, kimutatva, hogy a kortárs magyar társadalomban egyre sürűbben mutatkozik az elmúlt években az öskultusz szimbolikájának használata, egyre markánsabb hangot nyer az őstörténeti kultuszok, táltoshitek, öskultuszok és nemzeti hőrosok átmitologizálásának vagy újraélesztésének programossága. Az elszigetelt vallási csoportok körében teret nyerő újsámánizmus és neopogánység leginkább a populárisnak nevezett kultúrában mutatkozik, de körülötte is valamiféle új mitológiában egységesülni próbáló önképforgalmazás is hangot kap. A közös identitástudat keresése közben a historikus képzetekből és narratív tényekből formálódó kollektív nemzeti azonosságtudat egyfajta neoreneszánsza vagy pregótikája van most soron, s ezen belül egy bizonyos „új magyar mitológia”, neofolklorikus tünemény, keresztény eredettudatot népvándorlás kori nemzeti világra visszavetítő mitopolitika jegyében kap életre mindazon törekvések és útkeresések csokra, ahol izzasztókemencék, parázsjárás, lóról nyilazás, prefeudális küzdősportok, antikizáló lovagi tornák, sámánkultuszok és New Age-mozgalmi szerveződésminták, „civil vallások” vagy épp poszthistorikus történettudományi útkeresések mintázatait keresik vagy írják elő mintaként egy új nemzet- vagy közösségtudat jegyében. S miközben

a történések még azon is vitakozni látszanak: maga a nemzet sorsának elbeszélése nem konkrét előzménye vajon a mitikusparadigma-képződésnek, eközben más történelmi irányzatok az ideológiák, vezéregyéniségek vagy esemény- és ténytörténetek aktuálpolitikai tónusúra hangolt konstrukcióit forgalmazni lettek hivatottak. Ha az ehhez kapcsolódó politika-, intézmény-, kultúra-, jogrend-, régészet- és nyelvtörténeti ráközelítéseket is figyelemmel kísérjük, valójában a metaforikus vagy objektíviztikus ősparadigma vitájába veszünk bele.

E folklorisztikus és társadalomismereti szempontból is nővumnak számító kötet tanulmányai a régenvolt, még kereszténység előtti magyar ősvallások nyomait, a folkloristák és nyelvészek valláskutatási tudását, a jelenkori nemzetépítési folyamatok politikai nacionalizmusra hangolt változatait, a kortárs pogányság újrajelentkezésének szociológiáját, a premodern kommunikációs mintázatok technológiáit és több más kortárs áramlat ismételt megjelenésének trendjeit vizsgálják meg. Eközben azt sem titkolják mint eshetőséget, hogy mindezen trendek (melyek többségét összefoglaló vagy sematizáló terminológiával újpogányságnak nevezik) messze nem függetlenek globális vallási mozgalmakra is jellemző törekvésektől. A neopogány, etnopogány, táltos, misztikus, Fény és Igazság, Szent Korona tana, Boldogasszony kultuszok és más eredettudati konspirációs teóriák mind-mind a származástudat fontosságával és igazolhatóságának igényével lépnek föl, vagy akár szembesülnek is egymással. (Lám, az Orbán Viktor által „félázsiai nomádok” jelzővel illetett véleménynyitottság politikai kontrasztban áll a kanonizált uráli vagy finnugor, pártus vagy sumér, szkíta vagy pártus, szabir vagy ősi elő-európai származásinterpretációkkal napi politikai kiszólások, hírlapi vagy magazincikkek, kurzusok és tanfolyamok, „elvonulások” és hétvégek, nyári táborok és titkos kurzusok vidékein. De jelen van a „mitikus múltazás” a kortárs vallástudomány és a nemzetábrándokat dédelgető közbeszéd számos egyéb területén is.) Az Arvisura-tan vagy a rovásírás hívei, a Babba istennő vagy Boldogasszony Mária országának virtuális lakói nemegyszer a Napkelet és Napnyugat közötti összekötő hidat keresgéljük, s a történelmi

mítosz-képződés korábbi irányzatainak is új hóbortja, hívőköre, áldozó és elkötelezett követői vannak, akik itt élnek közöttünk.

Mindezek nemcsak közvetlenül hithűséggel összefüggő vallási, másutt és másért etno-politikai nemzetképek (a példa kedvéért a finnugorszarmazás-elv hívei kontrasztban állnak a sumér, szkíta, turáni, örmény, etruszk vagy hun, palóc vagy székelyföldi hithagyományok). Hanem lokális közfelfogások, szakrális szimbólumok, nemzeti romantikus képzetek és mintegy akár ezoterikus szinten is újratereztető kultuszformák sokszínűségét adják. Hubbes László Attila és Povedák István múltira kérdező és új mitológikus világképek esélyeit bevezető tanulmánya, Hoppál Mihály elmélet-történeti vázlata, Voigt Vilmos szemiotikai optikája a mitikus paradigmák definiálásához járul hozzá, a Kapitány-házaspár hermeneutikai-szemiotikai alapvetéssel, Szabados György az Álmos/Árpád krónikai tükrökben mutatkozó lenyomatok pontosításával, Szeverényi Sándor a finnugor mítosz/ellenmítosz viadal alakuláshistóriájával, Povedák István magyar populáris kultúránkban megjelenő Szent István-kép és turáni átok kategóriáit vizsgálva, Windhager Ákos a magyar őstörténelem osztályozáskategóriáinak listájával és szépirodalmi példatárral, Tamás Dénes a dokumentumfilm-sorozatba illesztett nosztalgikus Kárpát-medence tájfel-felfogásával, Balázs Lajos az ázsiai hagyomány és életvitel „együttevés”-mágiától a „magyarok kenyerének” mágiikus-mitikus hatáselemzésén át vezetnek el a múltbéli, a tovább élő, a mesterségesen gerjesztett, a funkcionális vagy alternatív közösségi diskurzusokig, pszeidotudományos képzetekig és online kapcsolati kommunikációig. A záró blokk az új magyar mitológia székelyföldi verzióiból válogat, Hubbes László Attila magát az átértelmezést követő kutatást ismerteti a nemzeti jelképek, világnézetek, hithagyományok és nemzeti romantika dimenziói között, Csáji László Koppány hagyománykonstrukciós narratíváktól Csörsz Édua Kurultaj-mozgalmi rítusbemutatóiáig, a sztyeppei rokonképek felé kapirgáló bugaci rendezvény-szervezés rituális színtereinek korrajzáig, Illés Anna az újítatlanság követőinek világnézeti és identitástudati körképéig, Fejes Ildikó izgalmas új székely nemzetmítosz-változatokat feltáró összegzéséig

és Mihály Vilma mitikus nőiség-képek székelyföldi megjelenésig a legtöbb írás részletesen is elemezhető lenne, ha ugyan nem volnának egyenként is súlyos konnotációkkal telítettek, a hagyománykonstrukciók és értelmezési keretek tömegével körülvéve. A kötet komplexitását épp ezért nemcsak maga a nemzeti mitologizálódás és kortárs populáris alakváltozatai adják, de végső soron az Assmann megkülönböztette abszolút és viszonylagos múlt, történelem és történetmegalapozás episztemológiai különbségei, az objektív meg a hagyományra fókuszált analógiás logikának megfelelő kényes kérdések újragondolása, az ezekkel kapcsolatos tudományos kérdéscsoportok legitimitásának elfogadtatása és a további kutatások megindításának kezdeményezése éppúgy.

E könyvszemlében már idáig eljutók számára titkos hálaaként jelezhetjük, hogy a kötet elérhető online is: <http://vallaskultura.u-szeged.hu/images/Mar-a-mult-sem-a-regi-beliv.pdf>. Nemcsak a kötetből, hanem a konferencia előadásából, a könyv szerény sajtóvisszhangjából és a társadalomtudományi érdeklődésük szakmai reflexióiból is jól látható, hogy bár a megismeréstudományi megközelítések nem túl régóta,

de a szakrális néprajz, a vallásantropológia és főként a multidiszciplináris válaszok keresése egyre erőteljesebb új felismerésekhez, a korábbiakhoz képest markánsabb diskurzusok megnevezéséhez járulnak hozzá. Mégpedig leggyakrabban úgy, hogy meglehetősen komplex, összetett és sok nézőpontú megközelítéseket szorgalmaznak, vagy fölújítják egy-egy diszciplína konvenciói mellett a lehetséges, a hagyománytisztelő, de az új kérdések vallási és hívőtársadalmi érvényességét is keresve kutató felfogásmódokat. A kötet szerzői köre a mai magyar és számos határon túli kisebbségi társadalomban mindegyre divatosabbá váló újpogányság, újmitológiai konstrukciók tényeire és fejleményeire kérdez rá – talán elsőként a jelenlegi szaktudományi és közismereti felfogástérben. De mindenképpen úttörőként, további megismerésmódokat serkentőként, önképek és nemzetképek értelmezőiként. Ennél már több kereső szempontot és árnyaltabb együttélési-kutatási aspektust szorgalmazó új szakrális néprajzi kutatás juthat csak messzebbre, aminek e kötet okvetlenül alapozó hivatkozása lesz...

A. Gergely András

Menzák, gasztrobloggerek és fogyókúrázó nagymamák

Báti Anikó: Mai menü. Néprajzi tanulmányok a változó táplálkozáskultúráról. MTA BTK Néprajztudományi Intézet, Bp. 2018. 208 old. (Életmód és tradíció 16.)

Az utóbbi két évtizedben a táplálkozáskutatás új lendületének lehetünk szemtanúi a társadalomtudományok területén, köszönhetően az új jelenségeknek, amelyek e tárgy körben megjelentek. Ilyen például a gasztroturizmus, a gasztrofesztiválok, az ökológiai tematika bekerülése a táplálkozáskultúrába, az egészséges táplálkozás körüli kérdések folyamatos jelenléte, a táplálkozásviták, a gasztrobloggerek mint influencerek megjelenése, a helyi termékek és piacok dinamikusan növekvő népszerűsége és még

sorolhatnám. Ez az érdeklődés pedig, a kortárs vizsgálatokba integrálva, magával hozza a korábbi táplálkozás-kutatások áttekintését, illetve az újonnan felmerülő kérdések történeti kontextusba helyezését is. Ennek kitűnő példája Báti Anikó 2018-ban megjelent tanulmánykötete.

Báti Anikó az MTA Bolyai János Ösztöndíj támogatásával 2011–2014 között *Eltérő értékrend, változó gyakorlat. A mai táplálkozáskultúra vizsgálata Budapest 20. kerületében* címmel végzett kutatást.

Farkas Judit (1970) – PhD, habil., egyetemi adjunktus, tanszékvezető-helyettes, Pécsi Tudományegyetem BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék